

Maja Ljubetić
Ina Reić Ercegovac

STUDENTSKA PERCEPCIJA OBITELJI I RODITELJSTVA – KROSKULTURALNA PERSPEKTIVA

Sažetak: Značajne transformacije u političkom, gospodarskom i kulturnom aspektu razvoja društva u Hrvatskoj i njezinom okruženju posljednjih desetljeća rezultirale su transformacijom vrijednosnih sustava pojedinaca. Iako je očekivana i promjena subjektivnog poimanja obitelji, hrvatski građani još uvijek obitelj doživljavaju kao najveću vrijednost. Roditeljstvo i obiteljsko funkcioniranje pod utjecajem su niza čimbenika koji determiniraju njihovu kvalitetu te utječu na ukupno zadovoljstvo mladih obitelji i roditeljstvom svojih roditelja. *Cilj* istraživanja kojim je obuhvaćeno 1259 sudionika, predstavnika studentske populacije iz Hrvatske te Bosne i Hercegovine, bio je istražiti percepciju obitelji i roditeljstva te steći uvid u vrijednosti kojima sudionici daju prioritet. *Faktorskom analizom* Upitnika studentske percepcije obitelji i roditeljstva ekstrahirana su dva faktora koja opisuju ponašanja roditelja i obiteljske odnose te (ne)zadovoljstvo djece njima, pri čemu država, obrazovanje i ekonomski status roditelja imaju značajan utjecaj na (ne)zadovoljstvo, dok spol nema utjecaja na percepciju sudionika. Uz zajedničke vrijednosti (obitelj, ljubav, obrazovanje, odgovornost), mladi u Hrvatskoj preferiraju još i slobodu i samostalnost, dok se mladi iz Bosne i Hercegovine opredjeljuju za religioznost i marljivost, što ukazuje na djelomično razlikovanje sudionika u odnosu na nezavisnu varijablu država. Spolno razlikovanje sudionika u odnosu na preferirane vrijednosti nije utvrđeno.

Ključne riječi: mladi, obitelj, percepcija, roditeljstvo, vrijednosti.

UVOD

Iako recentna literatura obiluje istraživanjima obitelji i roditeljstva, ipak je uočljiv relativno mali broj istraživanja kroskulturalnog karaktera, posebice na našim prostorima. Značajan doprinos razumijevanju ovih pitanja donose novija istraživanja Klarin i Šimić Šašić (2009.), Šimić Šašić i Klarin (2009.) i Mrnjauš (2008.). Kroskulturalna dimenzija istraživanja obitelji i roditeljstva postaje još značajnijom u vrijeme kada se očekuje ulazak Republike Hrvatske u Europsku zajednicu te je moguće očekivati veću mobilnost, poglavito mlađe populacije (kako pojedinaca, tako i obitelji). Stoga razumijevanje obitelji i roditeljstva drugih kultura postaje sve aktualnije, a s pedagoškog motrišta sve potrebnije.

Hrvatska je, kao i države u našem neposrednom okruženju, posljednja dva desetljeća doživjela značajne transformacije u političkom, gospodarskom i kulturnom aspektu razvoja društva, što je rezultiralo transformacijom vrijednosnog sustava pojedinaca. Nakon usmjerenosti na vrijednosti

preživljavanja te osobnu, društvenu, ekonomsku i druge sigurnosti, vrijednosne orijentacije se postupno okreću prema slobodi i nezavisnosti pojedinca, kvaliteti života, unutarnoj harmoniji, ekologiji, uvažavanju različitosti, aktivnom sudjelovanju u politici i civilnom sektoru, volonterstvu itd. Unatoč ratnim zbivanjima kojima je Hrvatska bila izložena, prema rezultatima istraživanja dominantnih vrijednosnih orijentacija (*European Values Study* i *World Values Survey*) Hrvatska je svrstana uz zemlje Zapadne Europe, a ne, kako se moglo očekivati, uz zemlje Istočne Europe i bivšeg komunizma (Ferić, 2009.). Moguće da su i vrijednosne orijentacije obitelji i roditelja u Republici Hrvatskoj sličnije onima u zemljama zapadno-europskog kruga, nego li onih istočnoga, što bi bilo značajno istražiti nekim budućim istraživanjem. Činjenica je da se s društvenim i gospodarskim promjenama mijenja i subjektivno poimanje obitelji, no unatoč tome istraživanja govore da hrvatski građani još uvijek ocjenjuju obitelj kao najvažniju vrijednost (Raboteg-Šarić i sur., 2003.; Matulić, 2002.). Inozemna istraživanja također ukazuju na činjenicu da većina ljudi i dalje visoko cijeni obitelj na ljestvici životnih vrijednosti pa je Bogenschneider (2000) utvrdila da 90% oženjenih/udanih pojedinaca najveće životno zadovoljstvo pronalazi upravo u obitelji. Ispitivanjem 520 obitelji po regijama u predratnoj Hrvatskoj, Janković (1998.) stječe uvid u preferencije obiteljskih vrijednosti koje ukazuju da je suvremena hrvatska obitelj, općenito uzevši, na pola puta između tradicionalne (patrijarhalne) i moderne (egalitarne) vrijednosne orijentacije, što se vrlo vjerojatno odražava na cjelokupno roditeljsko ponašanje i funkcioniranje obiteljske zajednice u cijelosti. Razvidno je da hrvatske obitelji polako čine zaokret u odnosu na neke tradicionalne vrijednosti (odnos dijete-obitelj u korist djeteta) i obrasce ponašanja te ih zamjenjuju nekim novim (individualizam nasuprot kolektivizmu), no čini se kako neke opće ljudske vrijednosti (poštenje, humanizam, solidarnost, mir) ostaju kao neprikosnovena vrijednost.

Obitelj i roditeljstvo pod utjecajem su mnogobrojnih čimbenika, kako onih izravno vezanih za roditelje (iskustva vlastitog odrastanja, dob, spol, osobine ličnosti, obrazovni i socijalni status, i sl.), tako i onih vezanih za djecu kao što su: dob, spol, djeca s posebnim potrebama, "teško odgojiva" djeca, djeca s kroničnim oboljenjima i sl. (Schaffer, 2000; Ajduković, 2001; Lazzara i Poland, 2001; Karpowitz, 2001; Jodl i sur, 2001; Ljubetić, 2007.). Treću skupinu, čine čimbenici šireg društvenog okruženja (političke i gospodarske (ne)prilike, ratna i poratna zbilja, financijske i stambene (ne)prilike, zakonodavstvo i sl.) koji mogu patogeno djelovati na roditeljsko ponašanje i formiranje afektivnih veza na relaciji roditelj – dijete te negativno utjecati na doživljaj i kvalitetu roditeljstva te percepciju obitelji (Benett i Grimley, 2001; Schaffer, 2000.).

Iskustva stečena u djetinjstvu u odnosu s njihovim roditeljima mogu značajno determinirati kvalitetu roditeljstva majki i očeva pa će pozitivna osobna iskustva biti dobra polazna osnova za građenje kvalitetnih afektivnih

veza i unaprjeđivanje odnosa s vlastitom djecom (Schaffer, 2000; Lindahl, 1998.). Čimbenici osobnosti roditelja koji onemogućavaju adekvatno roditeljsko djelovanje (duševni i depresivni bolesnici, anksiozni roditelji i sl.), nezrelost roditelja (tinejdžerski brakovi i trudnoće) i slom braka, bitno utječu na kvalitetu roditeljstva te mogu patogeno djelovati na djetetov razvoj (Santrock, 1997.). Vrlo značajan utjecaj na kvalitetu roditeljstva ima i razina obrazovanja roditelja pa dosadašnja istraživanja pokazuju kako se visoko i nisko obrazovani pojedinci razlikuju u prioritetima. Tako oni s većom naobrazbom veću važnost pridaju vrijednostima nezavisnosti i poticaja, a manju vrijednostima konformizma i tradicije, za razliku od nisko obrazovanih pojedinaca (Verkasalo i sur., 2009; Ferić, 2009.).

U svojim istraživanjima Jodl i sur. (2001.), Brown i sur. (1997.) i Way i Rossman (1996.) ukazuju na povezanost uspješnosti u karijeri i obrazovanja roditelja te dječjeg razvoja i njihova izbora karijere. Colemanova istraživanja dokazuju dominantni utjecaj obiteljske sredine na školski uspjeh djece u odnosu na sam školski program (Pastuović, 2009.). U kontekstu kognitivnih sposobnosti roditelja i kvalitete roditeljstva proučavao se odnos stupnja obrazovanja roditelja s njihovim kapacitetima za ostvarivanje kvalitetnog roditeljstva te je utvrđeno da postoji pozitivna povezanost između stupnja obrazovanja majke i kvalitete njezinih interakcija s djetetom (Alwin, 1984; Zevalkink i Riksen-Walraven, 2001.). Rezultati prezentiranih istraživanja upućuju na povezanost stupnja obrazovanja roditelja i implicitno njihovih vrijednosnih orijentacija koje se promiču i prenose u obitelji, a u izravnoj su vezi s obrazovanjem djece i ponašanjem roditelja prema djeci.

Jedan od značajnih čimbenika koji oslabljuje obiteljski sustav i opterećuje roditeljstvo je i siromaštvo koje može dovesti do neprilagođenog ponašanja djeteta (Berk, 1994.), ali istodobno ono značajno utječe na vrijednosni sustav roditelja te oblikuje cjelokupnu filozofiju njihova roditeljstva. Roditelji opterećeni siromaštvom pribjegavaju strategiji "postizanja prirodnog razvoja" (Lareau, 2003,5) djece pa su njihovi odgojni postupci često nepotičući, ne pokazuju interes i ne sudjeluju u aktivnostima djece, ne ohrabruju dječje ambicije i interese, ne potiču propitivanje autoriteta. Takva roditeljska ponašanja mogu kod djece izazvati osjećaj prepuštenosti sebi i nesigurnosti na putu vlastita odrastanja.

Život u ovim dinamičnim i često nesigurnim vremenima, obilježenim užurbanim tempom, informatizacijom i digitalizacijom, potrebom za stjecanjem dobara i statusa, ili pak, borbom za golu egzistenciju, mnoge pojedince izlaže stresu s kojim se često ne mogu uspješno nositi. Roditelji su dodatno izloženi i roditeljskom stresu koji, iako očekivan, može značajno ugroziti roditeljsko funkcioniranje ako roditelji pravodobno ne iznađu djelotvorne strategije za suočavanje s njim (Bašić i sur., 2002.). Udruženi, stresovi značajno potkopavaju roditeljsku stabilnost i postaju ugrožavajući, kako za same roditelje i njihove međusobne odnose, izravno ugrožavajući

kvalitetu braka, tako i za roditeljske interakcije s djecom (Becvar i Becvar, 1996; Obradović i Čudina-Obradović, 2006.), što se negativno odražava na cjelokupno ozračje i funkcioniranje obiteljske zajednice. Za predikciju stresa kod roditelja značajni su ekonomski status te zadovoljstvo roditeljstvom pa roditelji koji su zadovoljniji svojim roditeljstvom te procjenjuju svoj ekonomski status boljim, doživljavaju manju razinu stresa. Nadalje, rezultati provedenih istraživanja pokazuju da je ekonomski status značajan korelat zadovoljstva životom (Obradović-Čudina, 2006; Lima i Novo, 2006; Kaliterna-Lipovčan i sur., 2007.) i brakom (Amato i Rogers, 1997; Ge i sur, 1992; Obradović i Čudina-Obradović, 2006.). Vrlo je vjerojatno kako dobri materijalni uvjeti i izostanak ekonomskog pritiska pozitivno utječu na manji doživljaj stresa i osobno zadovoljstvo pojedinca te tako posredno utječu i na bračno zadovoljstvo. Vrlo je vjerojatno kako će roditelj koji je zadovoljan sobom, bračnim odnosom i općenito životom primjerenije postupati prema djeci, što će se pozitivno odraziti na cjelokupno funkcioniranje obiteljske zajednice.

Značajan čimbenik ugrožavanja odnosa roditelja i njihove djece je neprimjerena komunikacija koja obiluje nizom "ubojitih navika" (prigovaranje, kritiziranje, okrivljavanje, žaljenje i sl.) koje, istina, kratkoročno mogu polučiti željeno ponašanje djeteta, no dugoročno ugrožavaju odnos roditelja s djecom (Glasser i Glasser, 2001.). Značajem kvalitete komunikacije i njezina utjecaja na osjećaj zadovoljstva pojedinaca, učinka, kvalitete izlaznih proizvoda i sl., bavili su se mnogi autori (Quinn i Hargie, 2004; Gray i Laidlaw, 2004; Tkalac Verčić i sur. 2009.), doduše, u kontekstu proizvodnih i drugih organizacija. Međutim, rezultate njihovih istraživanja moguće je primijeniti i na obiteljsku zajednicu. Naime, interna komunikacija u bilo kojoj zajednici, a posebno u onoj obiteljskoj, od izuzetnog je značaja za njezino cjelokupno funkcioniranje. Rezultati istraživanja nedvojbeno pokazuju da kvalitetna interna komunikacija rezultira većim zadovoljstvom pojedinca, većom učinkovitošću, većom kvalitetom usluga i proizvoda i sl. Niska razina kvalitete komunikacije kod pojedinca stvara osjećaj "izoliranosti i nezadovoljstva, pa kroz to korelira s nižim razinama uključenosti" (Tkalac Verčić, 2009., 177). Dugotrajna nekvalitetna komunikaciji u obitelji, koja najčešće prati neprimjerene odgojne roditeljske stilove (autoritaran, popustljiv, zanemarujući), može prouzročiti mnogo odgojnih šteta, ali i ugroziti roditeljski autoritet (Arendell, 1997; Schaffer, 2001.). Vrijednosti nametnute autoritetom nisu uvijek stvarno prihvaćene i najčešće traju upravo onoliko koliko i "sila autoriteta", naglašava Ćorić, (1998.). Kvalitetan odgoj, upravo suprotno, podrazumijeva prihvaćanje, življenje i ponašanje u duhu s preuzetim vrijednostima i onda kada autoritet (roditelj) nije "kontrolor".

Za uspješan odgoj djeteta potreban je autoritet koji se gradi uporno i strpljivo, a lišen je sile ili potkupljivanja pa budi kod djeteta želju da mu se dragovoljno podčini, odnosno da ga slijedi. Uzorani, pravedani i dosljedni

roditelj steći će poštovanje svog djeteta, a povjerenje će osigurati otvorenošću, spremnošću na slušanje i pregovaranje te ohrabrivanjem i podržavanjem svog djeteta da ustraje u produktivnim djelovanjima. Odgovoran roditelj u svojim odgojnim postupcima koristit će "skrbne navike" u komunikaciji (Glasser i Glasser, 2001.) s djetetom kako bi stalno jačao međusobni odnos te će oblikovati takvo obiteljsko okruženje i ozračje u kojemu će dijete rado boraviti i uvijek mu se rado vraćati. Poželjno obiteljsko okruženje i ozračje za cjeloviti razvoj djeteta je poticajno, toplo, ugodno i smireno, komunikacija je dvosmjerna, otvorena i prožeta humorom, a pravila razumljiva i nedvosmislena.

Među mnogobrojnim roditeljskim zadaćama, značajno mjesto zauzima ona vezana za odgoj djeteta u vrijednostima i za vrijednosti, stoga Janković i sur. (2004., 92) naglašavaju da "Pojedinač oblikuje vlastite vrijednosne orijentacije u onom društvenom okruženju u kojem živi i ta okolina utječe na nj pri stvaranju vrijednosnog usmjerenja". Vrijednosna načela usmjeravaju pojedinčevo ponašanje prema drugim pojedincima, skupinama i općenito društvu te mogu imati i značajnu prediktivnu vrijednost što je osobito značajno s pedagoškog aspekta.

METODA

1. Sudionici i postupak istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo oko 1426 sudionika, studenata različitih fakulteta iz Hrvatske (Split, Zadar, Dubrovnik) i Bosne i Hercegovine (Mostar, Sarajevo). Istraživanje je provedeno u ljetnom semestru ak. god. 2008./2009. Sudjelovanje u istraživanju je bilo dragovoljno, a sudionicima je zajamčena anonimnost prikupljenih podataka. U analizu podataka uvršteni su podaci sudionika koji su valjano popunili instrumente te se uzorak u konačnici sastojao od 1259 sudionika. Struktura uzorka s obzirom na spol i državu prikazana je u tablici 1.

	M	Ž	ukupno
Hrvatska	286	286	572
Bosna i Hercegovina	306	381	687
ukupno	592	667	1259

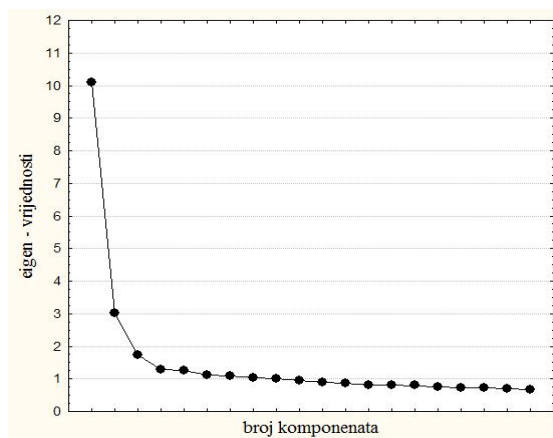
Tablica 1. Struktura uzorka s obzirom na spol i državu

2. Instrumenti

U istraživanju je primijenjen Upitnik¹ koji se sastojao od upitnika općih podataka kojim su se prikupili podatci o sociodemografskim značajkama sudionika relevantnima za ovo istraživanje, skale vrijednosti te Upitnika percepcije obitelji i roditeljstva.

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je Upitnik za ispitivanje studentske percepcije obitelji i roditeljstva, sastavljen od 41 tvrdnje koje se odnose na zadovoljstvo studenata vlastitim obiteljima i kvalitetom roditeljstva svojih roditelja. Ponuđene tvrdnje odnose se na nekoliko područja roditeljstva i obiteljskog života i to: (ne)zadovoljstvo/osjećaji u odnosu na obitelj i ponašanja roditelja (odgojni postupci, komunikacijske navike te odnos roditelja i djece). Neke od karakterističnih tvrdnji su: "S veseljem i ponosom razmišljam o svojoj obitelji", "Često zamjeram roditeljima njihova prodikovanja, moraliziranja...", "Sa svojim roditeljima imam prijateljski odnos".

Za svaku tvrdnju ponuđen je odgovor u obliku skale Likertovog tipa od četiri stupnja s pomoću koje sudionik procjenjuje koliko se slaže s navedenom tvrdnjom, od 1 – potpuno se slažem, do 4 – uopće se ne slažem. Podatci koji su dobiveni primjenom Upitnika analizirani su postupkom faktorske analize uz varimaks rotaciju. Metodom glavnih komponenta utvrđeno je devet faktora čiji je karakteristični korijen iznosio više od 1,00 (prvih pet faktora imalo je karakteristične korijene sljedećih vrijednosti: 10,11; 3,01; 1,7; 1,29; 1,25). Toliki broj faktora može se pripisati raznovrsnošću čestica koje su uvrštene u Upitnik. Dodatnim je analizama faktorskih solucija uz varimaks rotaciju utvrđeno da rješenje s dva rotirana faktora daje sadržajno homogenije faktore, pri čemu gotovo sve varijable (osim dvije) imaju dominantnu projekciju na jedan od dva faktora. Na slici 1 vidljivo je da se prva dva faktora nalaze na strmom dijelu krivulje nakon čega prestaje naglo opadanje što znači da i *scree plot* sugerira zadržavanje dva faktora. Faktorska zasićenja prikazana su u tablici 2.

Slika 1. Scree plot eigen vrijednosti

¹ Za potrebe ovog istraživanja Upitnik su izradile autorice Ljubetić, M. i Reić Ercegovac, I.

13. Sklona sam kritizirati svoje roditelje.		,50
21. Naša je obitelj "žrtva" ovisnosti (jednog ili oba roditelja).		,50
31. Kada bismo imali više novca, bilo bi manje trzavica u mojoj obitelji.		,50
5. Želim biti bolji roditelj svojoj djeci (kad ih budem imao/imala).		,48
38. Muško dijete ima povlašteni status u mojoj obitelji.		,45
3. Roditelji "kupuju" moju ljubav.		,44
6. U mojoj obitelji se često koriste kazne i nagrade u odgoju.		,43
<i>Postotak objašnjene varijance</i>	<i>21%</i>	<i>13%</i>
16. Roditelji me uvijek podržavaju i ohrabruju da ustrajem u svojim zamislima.	,61	
23. U našoj obitelji se razgovara o emocijama.	,61	
7. Slobodno vrijeme provodimo zajedno kad god je to moguće i u tome svi uživamo.	,60	
15. Moji roditelji me nikada nisu iznevjerili.	,59	
37. Uvijek se o svemu dogovaramo i pregovaramo, ako se oko nečega ne slažemo.	,58	
1. S veseljem i ponosom razmišljam o svojoj obitelji.	,57	
18. Roditelji su moj najveći oslonac.	,57	
34. Roditelji su mi oduvijek ostavljali mogućnost izbora u gotovo svim aspektima mog života.	,56	
35. Roditelji su me odgajali s puno ljubavi, ali su postavljali jasno određene granice.	,54	
4. Imam puno povjerenja u svoje roditelje.	,53	
14. Nijedan poklon ne može zamijeniti razgovor mojih roditelja sa mnom.	,52	
25. U našoj obitelji nema "tabu tema". O svemu otvoreno razgovaramo.	,52	
22. Oba roditelja su ravnopravno sudjelovala u mom odgoju.	,51	
41. Roditelji me podupiru i ohrabruju.	,48	
29. Moji roditelji ravnopravno dijele sve kućanske obveze.	,47	
33. U mojoj obitelji postoje jasna pravila od kojih se ne odstupa.	,41	
10. Nikada ne bih poželjela neke druge roditelje.	,40	
32. Mojim je roditeljima jako važno moje obrazovanje.	,39	
8. Moji roditelji prigovaraju mi zbog izbora prijatelja, odjeće i sl.		,57
9. Moji roditelji jedno govore, a drugo rade.		,57
19. U mojoj obitelji je malo smijeha i zabave.		,57
24. Moji roditelji se stalno žale na nešto.		,57
28. Česte svađe mojih roditelja vrlo teško podnosim.		,57
36. Često u mojoj obitelji izbijaju svađe jer se međusobno ne slušamo.		,54
2. Da moji roditelji imaju bolje odnose, naša bi obitelj bolje funkcionirala.		,51
17. Često zamjeram roditeljima njihova prodikovanja, moraliziranja...		,51

Tablica 2. Faktorska zasićenja Upitnika percepcije obitelji i roditeljstva

S obzirom na sadržaj čestica činilo se opravdanim oformiti dvije subskale Upitnika. Naime, analizom čestica koje imaju dominantnu projekciju na prvi faktor, može se zaključiti da se one odnose na: roditeljska ponašanja (varijable: 11, 16, 23, 37, 34, 35, 22, 41, 29, 33, 32, 25), odnos roditelja i djeteta (varijable: 7,12, 26, 30, 39, 14) te ukupno zadovoljstvo djeteta svojom obitelji (varijable: 27, 15, 1, 18, 4, 10).

Iz sadržaja varijabli koje opisuju roditeljska ponašanja razvidno je da su to: a) podržavajuća, ohrabrujuća i potičuća ponašanja roditelja prema djeci, koja uključuju skrbne navike u komunikaciji ("Roditelji me uvijek podržavaju i ohrabruju da ustrajem u svojim zamislima", "Uvijek se o svemu dogovaramo i pregovaramo, ako se oko nečega ne slažemo", "Roditelji me podupiru i ohrabruju"); b) ravnopravnost roditelja ("Oba roditelja su ravnopravno sudjelovala u mom odgoju", "Moji roditelji ravnopravno dijele sve kućanske obveze"); c) skrbno-zahjevni roditeljski stil odgoja ("Roditelji su me odgajali s puno ljubavi, ali su postavljali jasno određene granice", "U mojoj obitelji postoje jasna pravila od kojih se ne odstupam"); d) otvorena komunikacija ("U našoj obitelji se razgovara o emocijama", "U našoj obitelji nema "tabu tema". O svemu otvoreno razgovaramo"); e) uvažavanje djeteta ("Roditelji su mi oduvijek ostavljali mogućnost izbora u gotovo svim aspektima mog života", "Mojim je roditeljima jako važno moje obrazovanje") i f) odgovorno roditeljstvo ("Moji roditelji uvijek daju sve od sebe kako bi bili bolji roditelji").

Sadržaj varijabli: "Sa svojim roditeljima imam prijateljski odnos" i "Imam vrlo kvalitetan, otvoren i prislan odnos s mojim roditeljima" upućuje na poželjne, kvalitetne odnose roditelja i njihove djece koje roditelji grade i unaprjeđuju: a) prihvaćanjem djeteta ("Roditelji razumiju i odgovaraju na moje potrebe"); b) kvalitetnom komunikacijom ("Ni jedan poklon ne može zamijeniti razgovor mojih roditelja sa mnom") i c) kvalitetnim zajedničkim vremenom ("Slobodno vrijeme provodimo zajedno kad god je to moguće i u tome svi uživamo"). Rezultat takvih odnosa je kvalitetno obiteljsko ozračje ("U mojoj obitelji vlada zdravo ozračje") koje je istodobno i rezultat i produkt ponašanja članova obiteljske zajednice i kvalitete njihovih međusobnih odnosa. Iz sadržaja varijabli koje opisuju ukupno zadovoljstvo djece svojim roditeljima i obiteljima razvidno je da osjećaj zadovoljstva ("S veseljem i ponosom razmišljam o svojoj obitelji") imaju ona djeca čiji su roditelji pouzdane osobe i poželjni modeli za identifikaciju ("Imam puno povjerenja u svoje roditelje", "Roditelji su moj najveći oslonac", "Moji roditelji me nikada nisu iznevjerili", "Moji roditelji su moj najveći uzor") uz koje je ugodno odrastati ("Nikada ne bih poželjela neke druge roditelje").

Uvidom u zasićenja vidljivo je da najveća zasićenja (u rasponu od .62 do .69) imaju varijable "odnosa" (odgovaranje na potrebe, prijateljski odnos, zdravo ozračje, kvalitetan, otvoren i prislan odnos), zatim u rasponu od .59 do .67 varijable "zadovoljstva" (pouzdanost roditelja, kvalitetno vrijeme, uzori) te varijable "roditeljskog ponašanja" (razgovor, podržavanje i ohrabivanje,

predanost roditeljskoj ulozi) koje se kreću u rasponu od .61 do .66. Pregledom sadržaja i udjela svih varijabli koje opisuju prvi faktor, razvidno je da je ovaj faktor moguće imenovati *Faktorom zadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem (ZOORP)*.

Tvrđnje koje imaju dominantnu projekciju na drugi faktor sadržajno su povezane s: negativnim odnosima roditelja i djeteta (varijable: 2, 19), roditeljskim ponašanjima (varijable: 8, 9, 24, 28, 36, 17, 21, 38, 3, 6, 31) te odgovorom djeteta na osobno nezadovoljstvo roditeljima i obitelji (varijable: 5, 13).

Iz sadržaja varijabli koje opisuju odnose roditelja i djece može se uočiti vjerojatna krutost, suzdržanost, strogost roditelja ("U mojoj obitelji je malo smijeha i zabave") te okrivljavanje roditelja za ukupno (ne)funkcioniranje obitelji ("Da moji roditelji imaju bolje odnose, naša bi obitelj bolje funkcionirala"). Varijable koje opisuju ponašanja roditelja odnose se na:

- a) korištenje ubojitih navika u komunikaciji: prigovaraje, žaljenje, kažnjavanje, potkupljivanje i sl. ("Moji roditelji prigovaraju mi zbog izbora prijatelja, odjeće i sl.", "Moji roditelji se stalno žale na nešto", "Često u mojoj obitelji izbijaju svađe jer se međusobno ne slušamo", "Često zamjeram roditeljima njihova prodikovanja, moraliziranja...", "U mojoj obitelji se često koriste kazne i nagrade u odgoju", "Roditelji kupuju moju ljubav");
- b) nepouzdanost roditelja ("Moji roditelji jedno govore, a drugo rade") te
- c) neodgovorno ponašanje roditelja ("Česte svađe mojih roditelja vrlo teško podnosim", "Muško dijete ima povlašteni status u mojoj obitelji").

Treća skupina varijabli koje opisuju ovaj faktor odnosi se na odgovore djece na ponašanja roditelja koje čine: a) traženje opravdanja ("Kada bismo imali više novca, bilo bi manje trzavica u mojoj obitelji"); b) kritiziranje ("Sklona sam kritizirati svoje roditelje") te c) osvješćivanje odgovornosti ("Želim biti bolji roditelj svojoj djeci (kad ih budem imao/la".) Ova skupina varijabli ima zajednički nazivnik – nezadovoljstvo.

Varijable koje najjače sudjeluju u opisivanju ovog faktora kreću se u rasponu od .51 do .57, a odnose se na "ponašanja roditelja" ("ubojite" navike u komunikaciji, svađe, nepouzdanost) te "odnose" (krutost, krivnja roditelja) u rasponu od .51 do .57. Varijable "ponašanja djece" ("biti bolji", traženje opravdanja, kritiziranje) kreću se u rasponu od .48 do .50.

Slijedom navedenog, drugi faktor je moguće imenovati *Faktorom nezadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem (NOORP)*.

Usporedbom prvog i drugog faktora (koji dijele 16% zajedničke varijance) razvidne su tri skupine varijabli koje ih opisuju, a koje se odnose na ponašanja roditelja i obiteljske odnose te osjećaj (ne)zadovoljstva djece njima. Rezultati na subskalama oblikuju se kao linearna kombinacija procjena na tvrdnjama koje čine pojedinu subskalau. Obje subskale su pokazale

zadovoljavajuću pouzdanost, a koeficijenti pouzdanosti kao i druga obilježja subskala prikazana su u tablici 3.

Subskala	Broj čestica	Mogući raspon rezultata	Raspon rezultata	Prosječni rezultat	Pouzdanost (Cronbach alpha)
ZOORP	24	24-96	26-96	76,68 (sd=11,22)	0,91
NOORP	15	15-60	19-60	44,31 (sd=7,48)	0,82

Tablica 3. Obilježja Upitnika percepcije obitelji i roditeljstva

Drugi dio Upitnika sastojao se od skale vrijednosti gdje je bila ponuđena 21 vrijednost, a zadatak ispitanika je bio da odaberu najmanje šest koje smatraju najvažnijima. Ponuđene vrijednosti bile su: samostalnost, marljivost, odgovornost, poslušnost, suosjećanje, tolerancija, religioznost, poštovanje drugih, samopouzdanje, sloboda, suradnja, kvalitetni odnosi, uvažavanje različitosti, pregovaranje, zabava, kompetencija, ljubav, obitelj, obrazovanje, bogatstvo, društveni status.

Ponuđene vrijednosti uvjetno je moguće podijeliti na tri skupine i to: a) vrijednosti koje se odnose na osobne karakteristike pojedinca (samostalnost, marljivost, odgovornost, samopouzdanost, sloboda, kompetencija, poslušnost); b) vrijednosti koje se odnose na pojedinčev odnos prema drugima (suosjećanje, tolerancija, poštovanje drugih, suradnja, kvalitetni odnosi, uvažavanje različitosti, pregovaranje) te c) ostale/opće vrijednosti (religioznost, zabava, ljubav, obitelj, obrazovanje, bogatstvo, društveni status). Pri ponudi ovih vrijednosti autorice polaze od pretpostavke da se vrijednosti preuzimaju socijalizacijom, poglavito u obiteljskom okruženju pod izravnim utjecajem roditelja, imajući u vidu i utjecaje ostalih socijalizacijskih čimbenika (škola, vršnjaci, klubovi, mediji i sl.) te da se tijekom odrastanja te vrijednosti donekle mijenjaju, kako u hijerarhiji, tako i u važnosti za pojedinca (Ferić, 2009; Janković i sur., 2004.). Nadalje, pokušalo se ustanoviti koje su i kako rangirane vrijednosti u pojedinim podskupinama ispitanika kako bi se utvrdilo koje se vrijednosti njeguju i prenose na mlade te postoje li spolne i kroskulturalne razlika među njima s obzirom na nezavisnu varijablu - država.

REZULTATI I RASPRAVA

Kako bi se utvrdilo razlikuju li se sudionici u zadovoljstvu obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s obzirom na nezavisne varijable, izračunate su odgovarajuće analize varijance.

Prvo su za obje zavisne varijable (zadovoljstvo i nezadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem) provedene dvosmjerne analize varijance s državom i spolom kao nezavisnim varijablama čiji su rezultati prikazani u tablici 4.

Zavisne varijable	Efekti	F
ZOORP	Država	4,93*
	Spol	1,38
	Interakcija	4,80*
NOORP	Država	24,74**
	Spol	2,38
	Interakcija	3,02

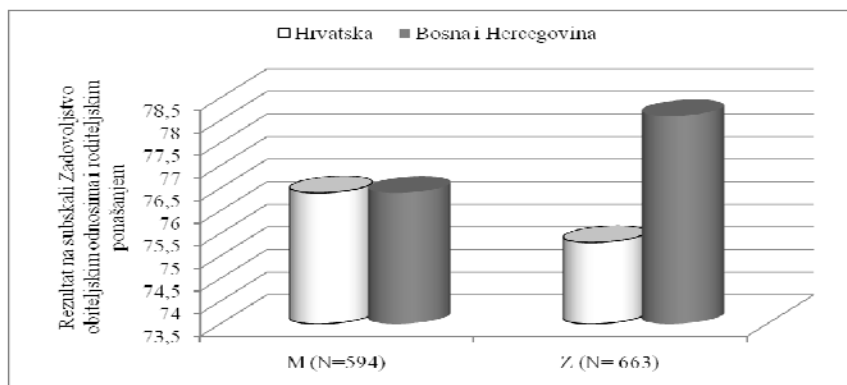
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; $df = 1/1253$

Tablica 4. Rezultati dvosmjerne analize varijance za ispitivanje efekata države i spola na rezultate Upitnika percepcije obitelji i roditeljstva

Iz tablice 4 vidljivo je da država iz koje su sudionici ima značajan utjecaj na zadovoljstvo i nezadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem što očitó govori o kroskulturalnim razlikama u zadovoljstvu i nezadovoljstvu obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem. Pri tome značajno više rezultate na subskali zadovoljstva postižu sudionici iz Bosne i Hercegovine, a na subskali nezadovoljstva sudionici iz Hrvatske. Kako među nezavisnim varijablama u Upitniku nije bila zastupljena varijabla "selo-grad"², nije moguće ustanoviti izravnu svezu dobivenih rezultata vezanih uz zadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s podrijetlom ispitanika, što autorice smatraju nedostatkom primijenjenog upitnika. Međutim, moguće objašnjenje nalazi se u nedavnim ratnim zbivanjima na području Bosne i Hercegovine, aktualnim pitanjima statusa Hrvata u BiH te vjekovnoj težnji Hrvata da sačuvaju svoju opstojnost na tim područjima. Takvo što moguće je očuvanjem i prenošenjem tradicijskih obiteljskih vrijednosti što pretpostavlja čvrste i bliske sveze među članovima obitelji, snažan utjecaj roditelja na djecu te ponašanja roditelja kojima grade autoritet koji se dragovoljno slijedi.

Što se tiče spola, sudionici se ne razlikuju u percepciji obitelji i roditelja što ukazuje da doživljaj zadovoljstva ili nezadovoljstva obitelji i ponašanjem roditeljima nije determiniran spolnim razlikama. Ipak, utvrđen je značajni interakcijski efekt države i spola za zadovoljstvo, a iz slike se može zaključiti da je taj efekt uvjetovan značajnom razlikom sudionika s obzirom na državu iz koje dolaze, ali samo kod ženskih sudionica, dok se muški sudionici ne razlikuju u zadovoljstvu bez obzira iz koje su države (vidi sliku 2).

² U nekom budućem istraživanju u Instrument bi trebalo uključiti nezavisnu varijablu "selo-grad".

Slika 2. Zadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s obzirom na državu i spol

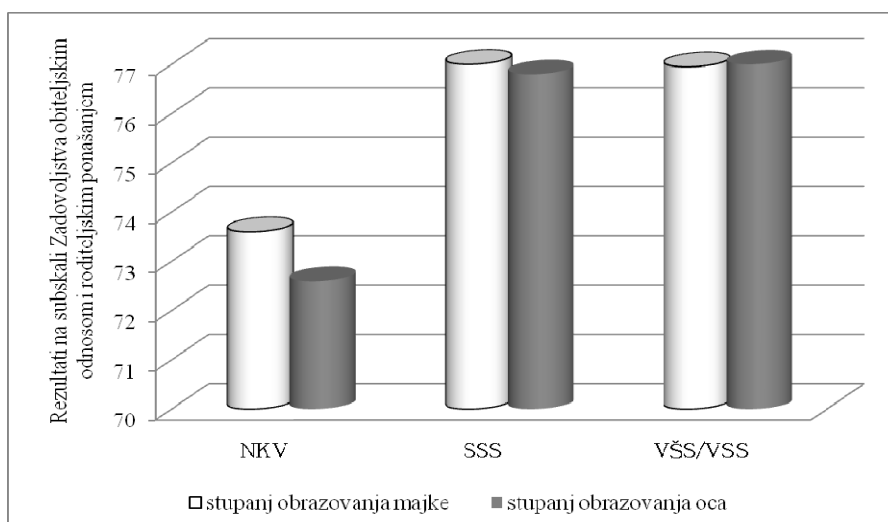
Nadalje, proveden je niz jednosmjernih analiza varijanci kako bi se utvrdili efekti ostalih nezavisnih varijabli na rezultate sudionika na subskalama zadovoljstva i nezadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem. Ti rezultati prikazani su u tablici 5.

Zavisne varijable	Efekti	N	F	df	Scheffe
ZOORP	Obrazovanje majke	NKV (196) SSS (700) VSS (361)	4,11*	2/1254	NKV-SSS* NKV-VSS*
	Obrazovanje oca	NKV (154) SSS (660) VSS (440)	3,73*	2/1251	NKV-SSS* NKV-VSS*
	Broj djece u obitelji	jedno (133) dvoje (479) troje (643)	0,92	2/1252	
	Ekonomski status	dobar (543) osrednji (542) loš (167)	17,77**	2/1249	dobar-osrednji** osrednji-loš** dobro-loš**
NOORP	Obrazovanje majke	NKV (196) SSS (700) VSS (361)	5,39**	2/1254	NKV-SSS* NKV-VSS*
	Obrazovanje oca	NKV (154) SSS (660) VSS (440)	2,59	2/1251	
	Broj djece u obitelji	jedno (133) dvoje (479) troje (643)	1,88	2/1252	
	Ekonomski status	dobro (543) osrednji (542) loš (167)	7,28**	2/1249	dobro-osrednji* dobro-loš**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tablica 5. Rezultati jednosmjernih analiza varijance za utvrđivanje efekata sociodemografskih varijabli na (ne)zadovoljstvo obiteljskim odnosom i roditeljskim ponašanjem

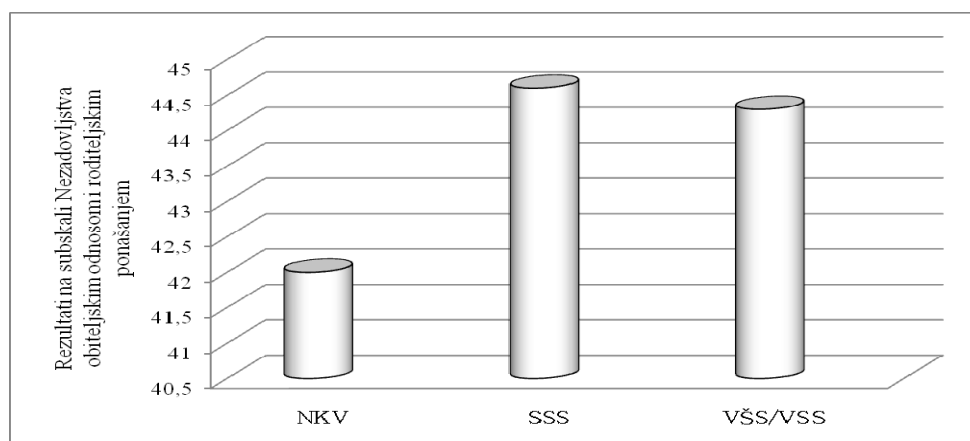
S obzirom na stupanj obrazovanja roditelja, pokazalo se da postoje razlike u zadovoljstvu obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem i to na način da značajno niže rezultate na subskali zadovoljstva postižu sudionici čiji roditelji imaju najniži stupanj obrazovanja u odnosu na ostale, pri čemu nije utvrđena razlika između onih srednje i visoke stručne spreme. Moguće je zaključivati o izravnom utjecaju stupnja obrazovanja roditelja na njihov međusobni odnos i odnos s djecom te roditeljska ponašanja i odgojna djelovanja koja se reflektiraju na cjelokupno obiteljsko ozračje. Što je stupanj obrazovanja roditelja niži, manje je zadovoljstvo sudionika obitelji i roditeljstvom svojih roditelja. Napominje se kako je u upitniku sudionicima bilo ponuđeno pet mogućnosti za procjenu stupnja obrazovanja roditelja, od NKV, SSS, VŠS, VSS te akademskog stupnja. U analizi su upotrijebljene tri kategorije stupnja obrazovanja pri čemu su više, visoko i akademsko obrazovanje svrstani u zajedničku kategoriju zbog razmjerno malog broja sudionika čiji roditelji imaju najviše stupnjeve obrazovanja.

Slika 3. Zadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja

Za subskalu nezadovoljstva također se pokazao značajan utjecaj stupnja obrazovanja, ali samo majki, dok se sudionici ne razlikuju u toj varijabli s obzirom na očevo obrazovanje. S obzirom na obrazovanje majke, ponovo su, kao i za varijablu zadovoljstva, utvrđene razlike između sudionika čije majke imaju najniži stupanj obrazovanja i ostalih koji postižu značajno veće rezultate i na subskali nezadovoljstva. Razvidno je kako niži stupanj obrazovanja majke više utječe na doživljaj nezadovoljstva obitelji i roditeljstvom nego li je to slučaj kada majke imaju više obrazovanje. Gotovo isti rezultati dobiveni su istraživanjem samoprocjene pedagoške kompetentnosti majki s obzirom na njihovu kvalifikacijsku strukturu (Ljubetić, 2004.). Ovim istraživanjem utvrđeno je kako majke s najvećom razinom obrazovanja instinktivno znaju što

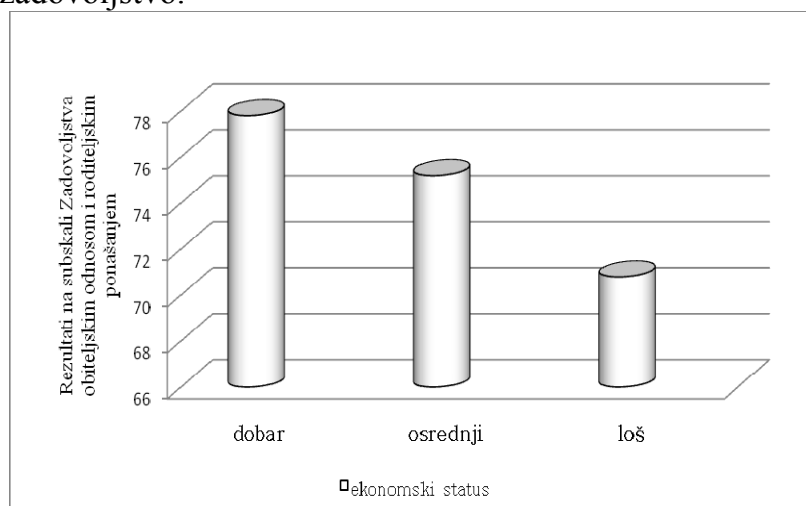
je djetetu potrebno i osjećaju sigurnost u roditeljskom nastupu za razliku od majki s najnižom kvalifikacijom koje nemaju dostatno znanja za pristup djetetu, odgoj doživljavaju teretom te češće prepuštaju suprugu rješavanje problema s djetetom. Vidljivo je da je u pozadini ovih razlika (ne)sigurnost majki u roditeljstvu, koja je veća što je niže obrazovanje majki. Nadalje, usporedbom rezultata (slika 3 i 4) vidljivo je da očevo obrazovanje ima važnost samo u procjeni zadovoljstva obitelji i roditeljstvom (što je obrazovanje oca niže, manji je doživljaj zadovoljstva), dok u procjeni nezadovoljstva, obrazovanje oca nema nikakvu ulogu. Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju (Ljubetić, 2004.) u kojem se istraživala samoprocjena pedagoške kompetencije očeva s obzirom na njihovu kvalifikacijsku strukturu. Rezultati pokazuju da najniže obrazovani očevi svoj odlučujući utjecaj na djecu zasnivaju na stavu "Ja Bog otac" (ne sagledavajući negativne posljedice svoje isključivosti i prijekosti). Istodobno, najviše obrazovani očevi svoj autoritet ne nameću, već ga grade uporno i strpljivo, birajući najprimjerenije odgojne postupke.

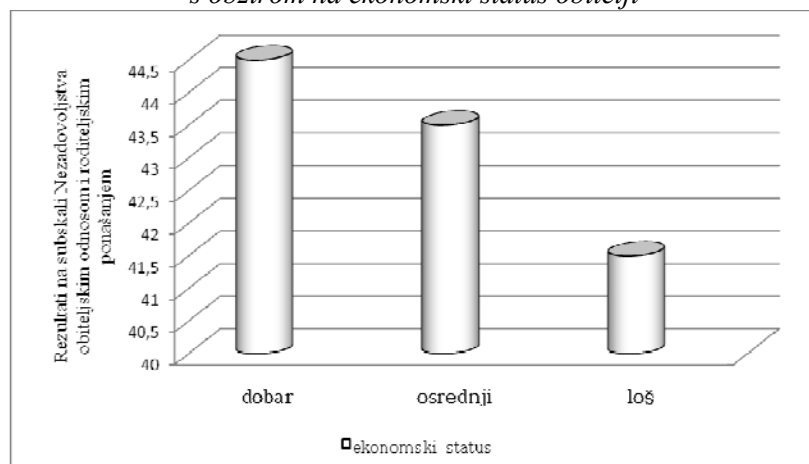
Slika 4. Nezadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s obzirom na stupanj obrazovanja majke

Nadalje, utvrđeni su značajni efekti ekonomskog statusa na rezultate obje subskale (slika 5 i 6). Sudionici su podijeljeni u tri kategorije s obzirom na procjenu ekonomskog statusa (dobar, srednji i loš) pri čemu oni dobrog ekonomskog statusa postižu značajno više rezultate na subskali zadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem, ali i na subskali nezadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem u odnosu na one srednjeg, odnosno lošeg ekonomskog statusa. Istraživanja pokazuju kako je ekonomski status značajan korelat zadovoljstva životom (Obradović i Čudina – Obradović, 2006; Kaliterna-Lipovčan i sur., 2007.) i brakom te kako lošiji ekonomski status utječe na različite bračne procese (Amato i Rogers, 1997; Ge i sur., 1992; Obradović i Čudina, 2006.). Vrlo je vjerojatno kako su nezadovoljstvo i frustracija zbog života u skromnijim ekonomskim uvjetima i/ili oskudici razlog za nervozu, bračne svađe, međusobno okrivljavanje

partnera, gubljenje povjerenja i osjećaja sigurnosti i sl., što dovodi do slabljenja i ugrožavanja bračnih odnosa koji se negativno odražavaju na funkcioniranje bračne i obiteljske zajednice u cijelosti te u konačnici vode do cjelokupnog osjećaja nezadovoljstva životom. Dobri ekonomski uvjeti omogućavaju članovima obiteljske zajednice manje opterećenja i frustracija, uspješnije zadovoljenje niza potreba, što ih vrlo vjerojatno čini ispunjenijima i zadovoljnijima, a obiteljsku zajednicu smirenijom i harmoničnijom. Međutim, istodobno dobar ekonomski status, odnosno bolje rečeno, stjecanje tog statusa može biti razlogom nezadovoljstva svih ili dijela članova obitelji. Naime, da bi se on osigurao, oba ili jedan od roditelja najčešće mora izbivati iz obitelji, raditi i izvan regularnog radnog vremena, orijentiran je na stjecanje dobara umjesto na komunikaciju s djecom i partnerom, nema vremena ni energije za rješavanje tekućih obiteljskih situacija, slobodno vrijeme ne provodi u aktivnostima s članovima obitelji i sl., što kod članova obitelji, posebice djece, izaziva nezadovoljstvo.

Slika 5. Zadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s obzirom na ekonomski status obitelji

Slika 6. Nezadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem s obzirom na ekonomski status obitelji

Rangiranje vrijednosti

Vrijednosti	Hrvatska (N=574)		Vrijednosti	Bosna i Hercegovina (N=685)		p*
	f	p		f	p	
<i>Obitelj</i>	445	0,78	<i>Obitelj</i>	581	0,85	,001
<i>Ljubav</i>	418	0,73	<i>Ljubav</i>	556	0,81	,001
<i>Obrazovanje</i>	274	0,48	<i>Obrazovanje</i>	349	0,51	,289
<i>Odgovornost</i>	257	0,45	<i>Odgovornost</i>	313	0,46	,723
<i>Sloboda</i>	257	0,45	<i>Religioznost</i>	444	0,65	
<i>Samostalnost</i>	251	0,44	<i>Marljivost</i>	276	0,40	

p* - test značajnosti među proporcijama

Tablica 6. Šest vrijednosti s najvećom učestalošću odabiranja s obzirom na državu

Iz tablice 6 vidljivo je da studenti iz Hrvatske najvažnijim vrijednostima (od ponuđene 21 vrijednosti) smatraju: obitelj, ljubav, obrazovanje, odgovornost, slobodu i samostalnost, dok studenti iz Bosne i Hercegovine, pored obitelji, ljubavi, odgovornosti i obrazovanja, kao najvažnije vrijednosti izdvajaju religioznost i marljivost. Test značajnosti među proporcijama ukazao je na veću učestalost navođenja obitelji i ljubavi u uzorku iz Bosne i Hercegovine u odnosu na studente iz Hrvatske. Unatoč tim razlikama, može se zaključiti kako su dvije najvažnije vrijednosti sudionicima istraživanja, bez obzira na zemlju iz koje dolaze, obitelj i ljubav što je u skladu s nekim domaćim (Raboteg-Šarić i sur., 2003; Mrnjauš, 2008.) i inozemnim (Bogensneider, 2000.) istraživanjima životnih vrijednosti. Slični rezultati dobiveni su i u istraživanju Jankovića i suradnika (2004.) gdje prema percepciji općih vrijednosti *ljubav* ima prvi rang, a prema percepciji općih vrijednosti *obitelj* je također rangirana na prvo (selo i manji gradovi), odnosno na drugo mjesto (veliki gradovi). Janković i suradnici (2004.) ističu kako sudionici veću važnost pridaju obiteljskim nego *općim* vrijednostima. Visoko pozicionirane vrijednosti obitelj i ljubav ukazuju na još uvijek prisutne tradicionalne vrijednosti u percepciji mladih u obje države. Međutim, uvidom u tablicu 6 razvidno je da obrazovanje mladi u Hrvatskoj stavljaju na treće mjesto po važnosti, dok je nešto niže (četvrto mjesto) pozicioniraju mladi iz Bosne i Hercegovine. Moguće da su mladi u Hrvatskoj prepoznali napore društva koji se kreću u smjeru razvoja "društva znanja" te su svjesni svoje uloge u tom procesu. Vrlo je vjerojatno kako su svjesni i činjenice da će skorim ulaskom Hrvatske u Europsku zajednicu moći konkurirati na tržištu rada jedino ako budu kvalitetno obrazovani. Vrlo vjerojatno zato i *odgovornost* smještaju na četvrto mjesto preferiranih vrijednosti, za razliku od vršnjaka iz Bosne i Hercegovine kojima je *odgovornost* rangirana nešto niže (peto mjesto). Vrlo je vjerojatno kako su mladi svjesni vlastite odgovornosti u kreiranju i vođenju

svojih života te odgovornost izdvajaju iz mnoštva vrijednosti i rangiraju je vrlo visoko.

Za razliku od mladih iz Bosne i Hercegovine, mladi u Hrvatskoj cijene vrijednosti *slobode* i *samostalnosti* te ih smještaju na peto i šesto mjesto preferiranih vrijednosti. Ovi rezultati su u skladu s dosadašnjim istraživanjima (Ferić, 2009.) koja kazuju da mladi, za razliku od starijih generacija, veću važnost pridaju vrijednostima kao što su primjerice, sloboda i neovisnost. Upravo ove vrijednosti čine zaokret od tradicionalnih, obiteljskih i kolektivističkih prema modernim, individualističkim, hedonističkim vrijednosnim orijentacijama. Oishi i sur., (2009.) naglašavaju kako je zadovoljenje osobnih potreba za postignućem i osobnom slobodom snažniji prediktor životnog zadovoljstva u individualističkim nego kolektivističkim kulturama.

Nadalje, mladi iz Bosne i Hercegovine u svojoj hijerarhiji preferiranih vrijednosti na treće mjesto smještaju *religioznost* te na šesto mjesto *marljivost*, dakle vrijednosti koje kod mladih u Hrvatskoj nisu zastupljene među prvih šest. Religijske vrijednosti pripadaju korpusu tradicijskih vrijednosti i imaju značajan utjecaj na oblikovanje ukupnog vrijednosnog sustava pojedinca. Ove vrijednosti utječu na percepciju mnogih društvenih vrijednosti, ali i na oblikovanje vrijednosne orijentacije pojedinca, odnosno pojedinčevo ponašanje kao odgovor na društvenu zbilju. Moguće da je visoko pozicionirana religioznost kod mladih u Bosni i Hercegovini njihov odgovor na društvenu krizu (poratna zbilja, nedefiniran status hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini), "osobito vrijednosnu anomiju i individualnu dezorijentiranost" (Maldini, 2006., 1107).

Među preferiranim vrijednostima mladih u Bosni i Hercegovini nalazi se *marljivost*, što i ne iznenađuje dovede li se ta vrijednost u izravnu vezu s religioznošću u kojoj je rad i marljivost izrazito cijenjena vrлина jer: "Tko neće da radi, neka i ne jede!" (Novi zavjet 2 Sol 3, 10). Uvidom u dobivene rezultate moguće je zaključivati o djelomičnom razlikovanju mladih u preferiranim vrijednostima s obzirom na nezavisnu varijablu država.

Vrijednosti	Žene (N=663)		Vrijednosti	Muškarci (N=594)		
	f	p		f	p	p*
<i>Obitelj</i>	553	0,83	<i>Obitelj</i>	471	0,79	,071
<i>Ljubav</i>	532	0,80	<i>Ljubav</i>	440	0,74	,012
<i>Religioznost</i>	372	0,56	<i>Religioznost</i>	316	0,53	,286
<i>Obrazovanje</i>	341	0,51	<i>Obrazovanje</i>	281	0,47	,157
<i>Odgovornost</i>	292	0,44	<i>Odgovornost</i>	268	0,45	,722
<i>Sloboda</i>	256	0,39	<i>Sloboda</i>	273	0,46	,012

p* - test značajnosti među proporcijama

Tablica 7. Šest vrijednosti s najvećom učestalošću odabiranja s obzirom na spol

Iz tablice 7 vidljivo je da nema gotovo nikakvih razlika u vrijednostima između studentica i studenata koji su sudjelovali u istraživanju, izuzev neznatne razlike u poretku dviju vrijednosti (sloboda i odgovornost). Pored toga, test značajnosti među proporcijama ukazao je na malu, ali značajnu razliku u proporcijama ljubavi i slobode između sudionika na način da žene nešto češće navode ljubav kao najvažniju vrijednost, a muškarci slobodu. Obje navedene razlike između muškaraca i žena moguće je objasniti upravo spolnim razlikama i tradicionalnim odgojem koji ženskom spolu nameće veću odgovornost u ponašanju (partner, dijete, obitelj, rodbina), za razliku od muškaraca koji najčešće uživaju više slobode i kad je obitelj u pitanju.

Uvidom u preostale vrijednosti koje mladi u obje države nisu svrstali među prvih šest, nalaze se uglavnom one vrijednosti koje se odnose na odnos pojedinca s drugim ljudima (tolerancija, poštovanje drugih, suradnja, kvalitetni odnosi, uvažavanje različitosti, pregovaranje), ali i neke opće vrijednosti (bogatstvo i društveni status). Vrlo je vjerojatno kako mladi procjenjuju da bogatstvo i društveni status nisu garancija sreće, zadovoljstva, ispunjenja pa ih stoga niti ne percipiraju kao vrijednosti koje zaslužuju viši rang. Međutim, začuđuje kako ne rangiraju značajno više vrijednosti kao što su poštovanje drugih, suradnja, kvalitetni odnosi, tolerancija i sl. Moguće da je razlog tomu trenutna društvena kriza vrijednosti i teški gospodarski uvjeti koji pojedinca "okreću" sebi i vlastitoj borbi za egzistenciju. Vrlo je vjerojatno kako je i obiteljski i odgojno-obrazovni sustav zakazao u promicanju tih vrijednosti.

ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje imalo je za cilj istražiti percepciju obitelji i roditeljstva te omogućiti uvid u vrijednosti kojima mladi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini daju prioritet. Prikupljeni rezultati na uzorku od 1259 sudionika statistički su obrađeni i interpretirani na temelju čega su doneseni sljedeći zaključci:

1. Primijenjeni Upitnik percepcije obitelji i roditeljstva pokazao je dobre metrijske karakteristike pri čemu dva izlučena faktora (Faktor zadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem i Faktor nezadovoljstva obiteljskim odnosima i roditeljskim ponašanjem) objašnjavaju ukupno 34% varijance. Dvije formirane subskale imaju zadovoljavajuću pouzdanost od 0,91, odnosno 0,82 te omogućuju uvid u roditeljska ponašanja i odnose u obiteljskoj zajednici kao i (ne)zadovoljstvo mladih svojim obiteljima i roditeljstvom svojih roditelja.
2. Država, obrazovanje roditelja i ekonomski status obitelji imaju značajan efekt na (ne)zadovoljstvo obiteljskim odnosima i roditeljskim

- ponašanjem, dok se spol sudionika nije pokazao značajnim za njihovu percepciju obiteljskih odnosa.
3. Za primjenu u budućim istraživanjima Upitnik je moguće unaprijediti na način da se uvrsti kategorija podrijetla sudionika (grad-selo) te da se sadržajno obogati varijablama koje opisuju prostor nezadovoljstva obitelji i roditeljstvom.
 4. Od ponuđenih vrijednosti (ukupno 21) sudionici iz obje države izabrali su šest vrijednosti koje su rangirali prema preferencijama i to: obitelj, ljubav, obrazovanje, odgovornost (zajedničke), sloboda i samostalnost (Hrvatska) te religioznost i marljivost (Bosna i Hercegovina). Utvrđeno je kako su dvije najvažnije vrijednosti sudionicima istraživanja obitelj i ljubav što ide u prilog rezultatima dosadašnjih istraživanja. Međutim, razlike među sudionicima su utvrđene u odnosu na ostale vrijednosti i njihov rang pa je moguće zaključivati o djelomičnom razlikovanju subuzoraka po kriteriju država. Razlikovanje u odnosu na spol nije utvrđeno.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2001.), *Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece*. *Dijete i društvo* 3 (1-2): 59.-75.
2. Alwin, D. F. (1984.), *Trends in parental socialization values: Detroit 1958-1983*. *American Journal of Sociology* 90: 359.-381.
3. Amato, P., Rogers, S. (1997.), *A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce*. *Journal of Marriage and the Family* 59: 612.-624.
4. Arendell, T. (1997.), *A Social Constructionist Approach to Parenting*. In: *Contemporary Parenting*, Terry Arendell (Ed.) Sage Publications.
5. Bašić, J., Ferić, M., Kranželić, V. (2002.), *Roditeljski stres*. *Zrno. Časopis za obitelj, vrtić, školu*. 14 (50-51): 76.-77.
6. Becvar, D. S., Becvar, R. J. (1996.), *Family Therapy. A Systemic integration* (3th ed.). Boston. Allyn and Bacon.
7. Benett, J., Grimley, L. K. (2001.), *Parenting in the Global Community: A Cross- Cultural International Perspective*. In: Fine, M. J. & Lee, S. W. (Eds.) *Handbook of Diversity in Parent Education*. Academic Press.
8. Berk, L. E. (1994.), *Child development*. Illinois State University (third edition)
9. Bogenschneider, K. (2000.), *Has family policy come of age? A decade of the state of US family policy in the 1990s*. *Journal of Marriage and the Family* 62: 1136.-1159.
10. Brown, M.T., Lum, J.L., Voyle, K. (1997.), *Roe Revisited: A Call for the Reappraisal of the Theory of Personality Development and Career Choice*. *Journal of vocational behavior*. 2 (october 1997.): 283.-294.
11. Čudina-Obradović, M. Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.

12. Ćorić, Š. Š. (1998.), *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko, Naklada Slap (str.132.).
13. Ferić, I. (2009.), *Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup*. Zagreb, Alinea
14. Ge, X., Conger, R. D., Lorenz, F. D., Elder, G. H., Montague, R. B., Simons, R. L. (1992.), *Linking family economic hardship to adolescent distress*. Journal of Research on Adolescence 2: 351.-378.
15. Glasser, W., Glasser, C. (2001.), *Naći se i ostati zajedno – rješavanje zagonetke braka*. Zagreb: Alinea
16. Gray, J., Laidlaw, H. (2004.), *Improving the measurement of communications satisfaction*, Management Communication Quarterly, 17 (3): 425.-448.
17. Janković, J. (1998) *Vrednote u kontekstu obiteljskog sustava*. Revija za socijalnu politiku. 5 (1): 13.-22.
18. Janković, J., Berc, G., Blažeka, S. (2004.), *Neke opće i obiteljske vrednote u selu i gradu*. Sociologija sela 42 (163/164) 1/2:91.-111.
19. Jodl, M. K., Michael, A., Malanchuk, O., Eccles, S. J., Sameroff, A. (2001.), *Parents' Roles in Shaping Early Adolescents' Occupational Aspirations*. Child Development 72. (4): 1247.-1265.
20. Kaliterna-Lipovčan, Lj., Brkljačić, T., Šakić, V. (2007.), *Mjesečni prihodi i subjektivni osjećaj zadovoljstva u hrvatskih građana*. Croatian Medical Journal 48 (5): 727.-734.
21. Karpowitz, D. H. (2001.), *American families in the 1990 s and Beyond*. In: Fine, M. J. & Lee, S. W. (Eds.) Handbook of Diversity in Parent Education. Accademic Press.
22. Klarin, M., Šimić Šašić, S. (2009.), *Neke razlike u obiteljskim interakcijama između adolescenata Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine – kroskulturalna perspektiva*. Društvena istraživanja 18 (1-2): 243.–261.
23. Lareau, A. (2003.), *Unequal Childhoods: Class, Race, And Family Life*. Berkley:University of California Press.
24. Lazzara, K. C., Poland, S. (2001.), *Managing Crissis: Intervention Skills for Parents*. In: Fine, M. J. & Lee, S. W. (Eds.) Handbook of Diversity in Parent Education. Accademic Press.
25. Lima, M. L., Novo, R. (2006.), *So far so good? Subjective and social well-being in Portugal and Europe*. Portuguese Journal of Social Science 5 (1): 5.-33.
26. Lindahl, K. M. (1998.), *Family process variables and children's disruptive behavior problems*. Journal of Family Psychology 12(3): 420.-436.
27. Ljubetić, M. (2007.), *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
28. Ljubetić, M., (2004.), *Samoprocjena i procjena pedagoške kompetentnosti roditelja* (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet.
29. Maldini, P. (2006.), *Obnovljena religioznost i demokratizacija hrvatskog društva*. Društvena istraživanja 15 (6): 1105.-1125.
30. Matulić (2002.), *Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštite obitelji*. Revija za socijalnu politiku 9 (2): 139.-160.
31. Mrnjauš, K. (2008.), *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*. Rijeka, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

32. Pastuović, N. (2009.), *Kvaliteta hrvatskog obrazovanja*. Napredak 150 (3/4):320-340.
33. Quinn, D., Hargie, O. (2004.), *Internal communication audits: A case study*, Corporate Communication, 9 (2): 146.-158.
34. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.), *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
35. Santrock, J. W. (1997.), *Life-Span Development*. Times Mirror Higher Education Group, Inc. (sixth edition).
36. Schaffer, H. R. (2000.), *Social Development*. Massachusetts, Blackwell Publishers Ltd.
37. Šimić Šašić, S., Klarin, M. (2009.), *Varanje u srednjim školama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Društvena istraživanja 18 (6): 999.-1022.
38. Tkalac Verčić, A., Pološki Vokić, N., Sinčić Ćorić, D. (2009.), *Razvoj mjernog instrumenta za procjenu zadovoljstva internom komunikacijom*. Društvena istraživanja 18 (1-2): 175.-202.
39. Verkasalo, M., Lonnqvist, J-E., Lipsanen, J., Helkama, K. (2009.), *European norms and equations for a two dimensional presentation of values measured with Schwart's 21-item portrait values questionnaire*. European Journal of Social Psychology, 39 (5): 780.-792.
40. Way, W. L., Rossmann, M.M. (1996.), *Lessons from life's first teacher: the role of the family in adolescent and adult readiness for school-to-work transition*. Berkeley, CA. National Center for Research in Vocational Education.
41. Zevalkink, J., Riksen-Walraven, J.M.A. (2001.), *Parenting in Indonesia: Inter- and intra-cultural differences in mother's interactions with their young children*. International Journal of Behavioral Development 25: 167.-175.

STUDENT PERCEPTION OF THE FAMILY AND PARENTHOOD – A CROSSCULTURAL PERSPECTIVE

Summary: Significant transformations in the political, economic and cultural aspect of the development of society in Croatia and its milieu over the last few decades have resulted in the transformation of the individual's value system. Although change in the subjective concept of the family is to be expected, Croatian citizens still experience the family as the most important of values. Parenthood and the function of the family are under the influence of a range of factors which determine their quality and influence the general satisfaction of youth, the family and their own parents' parenthood. *The aim* of the research which involved 1259 participants representative of the student population from Croatia and Bosnia and Herzegovina was to research the perception of the family and parenthood and gain insight into which values participants gave priority to. *By factor analysis* of the questionnaire of students' perception of the family and parenthood, two factors were extrapolated. These describe parental behaviour and family relationships and children's satisfaction or dissatisfaction with them. Here, the country, education and economic status of

parents have a significant effect on their dis/satisfaction., while gender has no influence on the participants' perception. Together with the common values (family, love, education, responsibility), youth in Croatia additionally gave preference to freedom and independence, while youth in Bosnia and Herzegovina chose religiousness and diligence which indicated partial differentiation among participants in relation to the independent variable of the country. Gender differentiation among the participants in relation to the preferred values was not established.

Key words: youth, family, perception, parenting, values.

Author: doc. dr. sc. Maja Ljubetić
mr. sc. Ina Reić Ercegovac
Filozofski fakultet Split

Review: Život i škola, br. 23 (1/2010.), god. 56., str. 35. - 56.

Title: Studentska percepcija obitelji i roditeljstva – kroskulturalna perspektiva

Categorisation: izvorni znanstveni rad

Received on: 25. ožujka 2010.

UDC: : 316.644-057.875:316.356.2

Number of sign (with spaces) and pages: 52.679 (:1800) = 29.266 (:16) = 1,829